

TATIANA NICULESCU BRAN: SPOVEDANIE LA TANACU. [GYÓNÁS TANACUBAN] IAȘI, POLIROM, 2012.

D. M.: Számodra mi a legmegdöbbentőbb, legingerlőbb ebben a könyvben?

P. J.: Nem is ingerlőnek nevezném, inkább furcsának találtam azt a családias melegséget, gondoskodó, bizalmas légkört, ami Irinát a kolostorban körülveszi – igencsak nehéz emiatt a könyv végén egyértelműen megmondani, ki okolható a lány haláláért. És számodra?

D. M.: Több kontextus is volt a fejemben, amikor olvastam. Egyrészt nagyon erősen Láng Zsolt Az oltalom kolostora című novellája, másrészt Cristian Mungiu A dombokon túl (După dealuri) című filmje is benne volt az olvasatomban, hiszen ennek a könyvnek az adaptációja. Ugyanakkor maga a regény egy megtörtént eseményt igyekszik dokumentumszerűen „adaptálni”. Tehát nagyon erősen társadalmi szemmel olvastam, hogy milyen az a világ, ahol ilyen dolgok történnek, és hogyan történhetnek meg. És igen, engem is meglepett a „gondoskodó légkör”, de ez hogy vezet el a halálig? És itt számomra nagyobb összefüggésekről van szó, a társadalom egészéről, vagy legalábbis jó részéről. Asszisztensekről, orvosokról, árvaházakról...

P. J.: Én előbb olvastam a könyvet, így az én esetemben a könyv teremtett kontextust a film számára, annál is inkább, mivel a könyv dokumentáris igénytelten íródott, míg a filmben megváltoznak a nevek, a film már fikciót gyárt. És hát nyilván a 2005-ben megtörtént, nagy médiaport kavarázó esetnek az emlékezete, ami miatt elkerülhetetlen a társadalmi olvasat, hiszen itt valóban meg is történtek a dolgok, nem pedig csak megtörténhetek volna, mint ahogyan Arisztotelész mondja a Poétikában. Nagyon sok kérdés merül fel: miféle valóság ez, amelyben élünk, ami önmagában „kész regény”, ennyire regényesíthető? Vagy miért ilyen? Milyen ideológiák leppeződnek le, mit mond ez a történet az intézményekről, a vallásról és magukról az emberekről?

D. M.: Ezt nem tudom megválaszolni. Ebben az esetben valahogy a regény és valóság kategóriák használhatatlannak bizonyulnak, legalábbis abban az értelemben, hogy a regény mindenképpen (pusztán?) egy nyelvi valóság lenne. Én valahogy nem tudom ilyen értelemben „csak” műalkotásként olvasni a könyvet. És talán nem is annak van szánva, ahogy az alcím a „non-fictional” megjelöléssel ki is irányít a könyvből. Hanem inkább a román társadalom bugyrainak kitapogatása. És ezért is erősen összekapcsolódik bennem ez a könyv más kortárs román filmekkel, például Cristi Puiu Lázárescu úr halála (Moartea domnului Lázárescu) című, a kórházi kálváriát bemutató filmjével. De szerinted mit mond a könyv a vallásról?

P. J.: Úgy éreztem, hogy a kolostor világát, a könyvben is és a filmben is, mint egy időből és térből kiszakított világot, egyfajta nem-helyet. A film címe is jelzi, hogy ez a hely térben máshol van, a dombok mögött, de ugyanakkor más időben is. Kapcsolata a jelenvaló világgal ellentmondásos és törésekkel teli, de ezek az ellentmondások és törések a kolostor falai között is megvannak. Irina egy olyan szituációt teremt a kolostorban, amelynek tükrében a disszonanciák hirtelen élesben megmutatkoznak. Irina patológikus esete teremt kapcsolatot a vallás és az egészségügy intézményei között, és valami furcsa dolog történik: mintha az intézmények szerepet cserélnének, és egymás funkcióit vennék át: a kórházban nem állapítanak meg diagnózist, mert a „lelket” látják, és nem a testet, a kolostorban pedig mindenáron meg akarják gyógyítani, helyre akarják hozni Irinát.

D. M.: Nagyon igazad van. Amikor először Irinát beviszik a kórházba, akkor az egyik asszisztensnő azt kérdezi Neonila apácától: „Hát nem látják, hogy milyen baja van?”, mondta az asszisztensnő meglepődve, hogy egy kolostorban élő apáca nem látja a nyilvánvaló jeleket. Miért nem tartották maguknál, hogy imádkoztak volna érte?” (– Da’ nu vedeți ce are? zise asistenta, mirată că o femeie trăită în mănăstire nu sesiza evidența. De ce n-ați ținut-o, să vă fi rugat pentru ea?) És aztán Neonila később ezen gondolkodik, hogy mire utalhatott olyan egyértelműen az asszisztens: „Még amikor beült a kocsiba és a motort elindította, akkor sem tudta kiverni a fejéből az asszisztensnő kérdését: »Nem látják, hogy milyen baja van? Miért nem tartották maguknál, hogy imádkoztak volna érte?« Mit jelenthettek vajon ezek a szavak? Átkapcsolta a fényszórók fázisát. Rátért a kolostor felé vezető aszfaltotlan útra, körös-körül olyan sötét volt, mint a pakura. »Uram, Jézus!« suttogta az apáca és imádkozni kezdett.” („Nici când se urcă în mașină și porni motorul Neonila nu putu să-și scoată din minte întrebarea asistentei: »Nu vedeți ce are? De ce n-ați ținut-o, să vă fi rugat pentru ea?« Adică ce să fi însemnat vorbele astea?! Schimbă faza farurilor. Ajunsese la drumul de țară care ducea spre mănăstire și de jur împrejur era un întuneric văscos, ca păcura. »Doamne, Isuse!« șopti călugărița și se închină.”) A könyv alapján mintha az egyértelmű jeleket először a világiak vennék észre. Vagyis a felelősség nemcsak az apácákat kell terhelje Irina haláláért, hanem a társadalom azon tagjait is, akik hisznek ebben a dologban. Nem nevezik meg, de a közös hit alapján értik egymás utalásait. Számomra a könyvben ez volt a legmegdöbbentőbb, hogy milyen sokan másik világban élnek.

P. J.: Pontosan. Talán ebben lehet a társadalmi lelkület legsajátabb karakterét is megragadni: ebben a „valóságban” éppen a valóságérzékelés sérült, ami miatt szinte nem is látszik a valóság, az válik valósággá, ami a fejekben van. Például, amikor Daniel atya „sikeresen” végrehajtja az ördögűzési procedúrát, és Irina már nem tanúsít ellenállást, akkor elégedetten nyugtázza: lám, újfent bevált a gyakorlat, és észre sem veszi, hogy Irina már egy ideje nem lélegzik. Hasonlóan a kórházi alkalmazottak esetében: Silvestrovici doktor úr a saját világában él (éppen René Guénon Keleti metafizika és kozmológia című könyvének megjelenésére vár), az asszisztensek sűrűn vetik a keresztet...

D. M.: Olyan, mintha mindenki a magánszektájában éldegelne. És ezek az elzárt világok nem érintik meg egymást. Mintha mindenki kicsit örült volna, és ezért mindenki normálisnak látszik. Nekem Láng Zsolt novellájában is az volt nagyon erős vonás, és ott sokkal hangsúlyosabban nyelvi, elbeszélés-poétikai teljesítmény is, hogy nem lehet igazán kérdőre vonni senkit, jó és rossz felől döntenit, mert össze vannak fonódva egymással. Ott a média ugyanolyan szektaszerűen, manipulatív módon működik, hogy nem lehet elfogadni. Egyetlen helyzet van abban a szövegben, amikor az értelmiségi a tévéműsorban az óhithez való visszatérésről értekezik, mint a szellem embere, akkor a stúdióba beront egy nő, és táskájával kezdi ütni. Na, én ezt a nőt nagyon el tudom képzelni... Tatiana Niculescu Bran regényének a végén a doktornő kapja ezt a funkciót, és jól kiosztja az apácákat, a kolostort. De aztán a szöveg tőle is elveszi ezt a biztos pozíciót, azzal, hogy odairja, hogy rendőr lánya. Ironizálja. Végig ezt éreztem a könyv nyelvében, ezt a távolságtartást, kamerázást, ténszerűséget és szarkazmust.

P. J.: A regény riportszerűen dokumentál, hűen a megtörtént eseményekhez. Abban van az ironia, ahogyan a történet szereplőit, mindenkit a maga igazával együtt mutat be. Amikor a személyes vagy intézményes normalitás-felületek összesűrűlődnak, akkor bukkannak elő az összeférhetetlenségek, értékrendbeli ütközések. Mindeközben egy lány meghal, aki ennek a társadalmi gépezetnek az áldozata, miközben nincsenek hibáztatható egyének. Vagy talán mégis? Hogyan látod a nő megítélését ezekben a kontextusokban?

D. M.: Valahogy ebben a világban az a sajátos, hogy az intézmények egyénekből állnak, és egyéni szeszélyes döntéseiktől függenek. Az első orvos nem mint egy intézmény dolgozója jelenik meg, hanem mint egy személyiség, aki így és így gondolkozik, és könyörögni kell neki, hogy nézze meg Irinát. Tehát én úgy látom, hogy egyéni felelőtlenségek sora kumulálódik Irina halálába. Nehéz kérdés a nőkről itt beszélni. Mert egyrészt nem a nő helyzete a legnagyobb probléma ebben a világban, hanem az egész szerkezet. Másrészt viszont a könyvben külön megpróbáltatás nőnek lenni. Irinának fiúsan vastag hangja van a leírás szerint, és „Irina tudta, hogy úgy általában a lányok mindig hibásabbak, mint a fiúk” („Știa că, în general, fetele sunt mai vinovate decât băieții...”), tehát az önértékelésében alaposan benne van a társadalom bélyege, mint ahogyan az árvaházé is, a német pornólapoknak fotózó fotósé is. Nem beszélve arról a proto-patriarchális „ősrendről”, ami a kolostorban áll fenn, az amúgy 24 éves „Daniel tati” és apácagyülekezete között.

P. J.: Megképződik egy kelet–nyugat oppozíció is a történetben: Irina életében az egyik alternatíva a nyugat (olyan kilátásokkal, mint ahogy te is jelzed), a másik a kelet, a kolostor, a dombokon túl, Isten háta mögött. Az „anyagi” és a „szellemi” világ között kell választania, miközben egyik sem igazi lehetőség, valójában azzal a társadalmi, árvaházi háttérrel, ami neki adatott, nincs jövő, nincs alternatíva, csupán ezek az ál-opciók, amelyek között őrlődik, és betegsége oka is ez tulajdonképpen: hogy semmi sem az, aminek tűnik, vagy aminek lennie kellene. Elveszíti identitását, személyiségének integritását.

D. M.: A kolostor sem teljesen a pénzmentes transzcendencia helye, hiszen szépen befolyatják Irina Németországban keresett pénzét is az állítólagos közös kasszába, amelynek kulcsa Daniel atya nyakában van. És igen, ha betegségként értjük meg Irinát, akkor ezekkel a határtapasztalatokkal függ össze. Egy szabadabb világot megtapasztalva, ahol persze ő mosogatott, a dombokon túli sárral, viharral elzárt kolostorban és a körötte zajló román társadalomban már nem lelhetette helyét. De azt hiszem, az előbb említett „fiússága” szexuális identitásának határait is jelezheti. Ezt fejtí ki Mungiu filmje, azzal, hogy leszbikus történetként is megmutatja.

P. J.: A határtapasztalatok egyben átfordítás-tapasztalatok is: nemcsak hogy semmi nem az, ami, hanem minden éppen önmaga ellentéte: a törődés nemtörődömség, az ájtatosság számítás, a kint a bent és a bent a kint... Igen, Irina nem fér bele az intézmények és a társadalmi mentalitás által szabott keretekbe. A társadalmi tabuknak és sztereotípiáknak válik áldozatává. Nem tud kitörni, belepusztul. Túl erős ez a rend, a középkor óta szinte változatlanul fennáll...

D. M.: És hogy ez nem az irodalom nyelvi világában, illetve nem csak a filmek világában történik, ez jócskán nyugtalaníthat minket.

Kategória: Téka

Denumire autor: Dánél Mónika - Pieldner Judit

Látó Szépirodalmi Folyóirat